

علوم بشرى از منظر قرآن کریم

حسین اسماعیلی^۱

چکیده

این پژوهش، در ارتباط با علوم بشرى از منظر قرآن کریم می‌باشد. از آن‌جا که قرآن کریم کتابى جامع و کامل بوده، جهت هدایت بشر و یکى از نیازهاى بشر در فراگیرى علوم مختلف می‌باشد، از این رهگذر قرآن کریم به این موضوع پرداخته است و انسان‌ها را به فراگیرى علم و دانش فراخوانده است در این مقاله، در ابتداء به اهمیت قرآن توجه شده، سپس دیدگاه قرآن، در ارتباط با علوم تجربى، بیان شده، بحث عدم تعارض بین قرآن و علوم بشرى مطرح، و به علمى که از قرآن کریم الهام گرفته شده که دانشمندان، آنها را کشف کرده‌اند. از جمله زوجیت اشیاء، حرکت زمین و کهکشان‌ها، عمل لقاح بادها، آب که علت پیدایش هر موجود زنده‌اى می‌باشد. در نهایت به این نتیجه منتهى می‌شود که خیللى از علوم بشرى الهام گرفته از قرآن کریم می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: قرآن کریم، علوم، علوم بشرى، علوم تجربى، دانشمندان.

مقدمه

قرآن کریم، در فرازی از سخنان خود می‌فرماید:

«بارخدايا ما را از كسانى قرار ده، كه به ريسمان قرآن چنگ مى‌زنند؛ و در فهم متشابهاتش، به پناه‌گاه محكم و استوارش پناه مى‌برند، و در سايه بال آن آرام مى‌گيرند، و به روشنى بامدادش راه مى‌يابند و به درخشيدن روشنايى آن اقتدا مى‌كنند، و از چراغ تابان آن روشنى بر مى‌گيرند، و از تابش فروغ چراغش جان خويش را روشن مى‌سازند، و هدايت را تنها از او مى‌طلبند. (خلجى، ۱۳۸۰: ۲۲۴، خ ۴۲)

دیدگاه قرآن کریم درباره علوم تجربی

خداوند تبارک و تعالی، در قرآن کریم بر تعقل و تفکر، تأکید بسیاری نموده است، آن‌گونه که مطرح می‌کند، از آن‌چه بر آن علم ندارید پیروی نکنید، «وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ» (اسراء/۳۶) به انسان‌ها سفارش می‌کند، به خلقت حیوانات، و آسمان‌ها و زمین بنگرید تا به عظمت و حکمت خداوند پی ببرید. «قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» (عنکبوت/۲۰)

از دیدگاه قرآن کریم، بدترین جانداران، نزد خداوند كسانى هستند، كه كر و لال‌اند، و به هيچ‌رو تعقل نمى‌كنند. «إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصَّمُّ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ» (انفال/۲۲). قرآن کریم، همچنين دوزخيان را افرادى معرفى مى‌کند كه به دستور عقل رفتار نکرده‌اند. «وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ» (ملک/۱۰)

امام کاظم (ع) می‌فرماید:

خداوند، بر مردم دو حجت دارد؛ حجت آشکار و ظاهری و حجت باطنی، انبیا و ائمه (ع) حجت آشکارند و عقول مردم نیز حجت باطنی (کلینی، ۱۴۰۱: ۱۶/۱)

پیامبر اکرم (ص)، طلب علم را بر هر مسلمانی واجب می‌شمارد (همان: ۳۰)، در این روایت علم به صورت عام

علوم بشری، از منظر قرآن کریم، یکی از مباحث مهم و مورد توجه می‌باشد، قرآن کریم، اگرچه قوانین کلی و اصولی را بیشتر مورد توجه قرار داده است، ولی از لابه‌لای آیات قرآن کریم اشاراتی هم به مسأله علوم شده است؛ اگرچه هدف اصلی قرآن کریم، هدایت بشر و آشنایی انسان با دستورات انبیا الهی و رساندن انسان‌ها به سر منزل مقصود می‌باشد.

خداوند تبارک و تعالی، روح بشر را با فطرت توحیدی آفریده، و آن را غیر قابل تبدیل معرفی می‌کند: «فطرتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ» (روم/۳۰)

در همین رابطه پیام قرآن به پیامبر اکرم (ص) این است: خدای متعال آن‌چه که، توان علم به آن نداشتی به تو آموخت: «وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ» (نساء/۱۱۳) و به دیگران می‌فرماید: «وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ» (بقره/۱۱۵) یعنی: «به شما می‌آموزد آن‌چه را که نمی‌دانستید».

علوم بشری، از نگاه قرآن کریم، مورد توجه است؛ در مرحله اول، قرآن کریم، خیلی از علومى كه بشر قدرت بر يادگيرى و كشف آنها را نداشت به بشر تعليم داد، توسط پیامبر اکرم (ص)، قرآن کریم همانند چراغی پرفروغ فراروی بشریت قرار دارد؛ تا راه روشن را بیمايد و از علم بهره وافر ببرد و در عمل بکوشد به آموخته‌های علمی خود عمل کند و آنها را در معرض استفاده دیگران قرار دهد.

امام علی (ع) درباره قرآن کریم، در نهج البلاغه می‌فرماید: «قرآن را بیاموزید، که نیکوترین گفتار است و آن را نیک بفهمید که آن بهار دل‌هاست، طلب شفاعت کنید به نور او که او شفای سینه‌هاست، آن را نیکو تلاوت کنید که سودمندترین بیان است، عالمی که به علم خود عمل نکند چون نادانی است، سرگردان، که از بیماری نادانی نرهد، بلکه حجت بر او قوی‌تر است و حسرت او را لازم‌تر، و نزد خدا سرزنشش از همه بیشتر» (شریف رضی، ۱۳۷۴: شهیدی، ۱۰۷ خ ۱۱۰).

امام علی بن الحسین، زین العابدین (ع) در دعای ختم

کپرنیک، گالیله و کپلر نیز به شیوه خاص خود و از طریق روش تجربی به حرکت زمین اشاره می‌کنند.
گالیله، طبیعت و متن مقدس را دو راه هم‌تراز و رهنمون به خداوند می‌داند. (همان: ۳۶)

انسان و علم در قرآن

در این رابطه به بیان مؤلف کتاب صورت و سیرت انسان در قرآن اشاره شود که می‌فرماید: «علمی که با انسان زاده می‌شود و به همراه او رحلت می‌کند، مربوط به خداشناسی، آشنایی با آسمای حسناى حق، خطوط کلی وحی و نبوت و راه‌های اصلی رسالت و شریعت و... است که از نظر قرآن، همگی صاحب‌خانه جان انسان و علوم فطری است و از شمار آنها می‌توان گرایش به فضیلت و پرهیز از رذیلت (پس از آشنایی با هر کدام) را نام برد.

خدای سبحان ارواح تمام بشر را با فطرت توحیدی آفریده است، و آن نحوه خلقت را تبدیل‌ناپذیر معرفی می‌کند. «فَطَرَتَ اللّٰهُ اَلَّتِیْ فَطَرَ النَّاسَ عَلَیْهَا لَا تَبْدِیْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ» (روم/ ۳۰). در بخش دیگری از قرآن کریم نیز می‌فرماید: «وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا فَاَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا» (شمس/ ۸ و ۷) یعنی خداوند، روح انسان را تسویه کرد و تسویه روح به این است که تباهی و تقوای جان آدمی را به او آموخت و مرحله «نفس مُلْهَمَه» را محقق فرمود. پس دانش‌هایی چون خداشناسی و شناخت اصول ارزشی، در نهاد هرکس تعبیه و به همراه جان او آفریده شده است.

از این رو سخن افلاطون که همه علوم را تذکر و یادآوری دانسته‌های پیشین می‌داند، در این بخش یعنی علوم میزبان و اصلی و ارزشی، صحیح است.

ایشان در ادامه می‌فرماید: «اَمَّا عِلْمِیْ کِهْ اَزْ عَوَارِضِ رُوحِ اَدَمِیْ اَسْتِ وَ مِهْمَانِ نَفْسِ بَشَرِ بِهْ شِمَارِ مِیْ رُودِ، اَزْ رَاهِ اِکْتِسَابِ وَ تَحْصِیْلِ بِهْ دَسْتِ مِیْ اَیْدِ. مَانِدِ پَزِشْکِیْ وَ هِمِهْ شَاخِه‌هَیْ اَنِّ، مِهْنَدَسِیْ وَ تَمَامِ شَعْبِه‌هَیْ اَنِّ، اِخْتِرْشَنَاسِیْ، زَمِیْن‌شَنَاسِیْ، کِشَاوَرزِیْ، زَیْسْت‌شَنَاسِیْ جَانُورِیْ وَ گِیَاهِیْ

آمده و شامل همه علوم می‌شود. ایشان در روایتی دیگر می‌فرمایند: «علم را طلب کنید هرچند در چین باشد.» (متقی هندی، ۱۳۴۰ق: ۱۰/ ج ۲۸۶۹۷) علمی که در آن زمان، در چین بوده، علم دینی نبوده است. چه آنکه مرکز یادگیری علم دینی، مکه و مدینه و دیگر نقاطی بود که پیروان شرایع پیشین در آن می‌زیستند بنابراین قرآن کریم، بر خردورزی و فراگیری علوم تأکید به‌سزا دارد. در حالی که اگر علوم، متعارض و ناسازگار با قرآن باشد، چنین تأکیدی صحیح نیست، از این رو می‌توان نتیجه گرفت که یافته‌های علوم نمی‌تواند با آموزه‌های قرآنی در تنافی باشد، حتی می‌توان گفت یکی از ابعاد اعجاز قرآن کریم، اعجاز علمی آن است. البته در کتاب مقدس مسیحیان، آموزه‌هایی وجود دارد. که با عقل و نتایج علمی سازگاری ندارد. شاید یکی از دلایل این ناسازگاری، تحریف شده بودن کتاب مقدس مسیحیان باشد که قرآن و تحقیقات تاریخی نیز، این تحریف را تأیید می‌کنند. حتی به ادعان برخی از متفکران مسیحی، انجیل‌های چهارگانه، پنجاه سال پس از حضرت مسیح (ع)، تألیف یافته‌اند. بر اساس تحقیقات تاریخی، پنج کتاب اول عهد عتیق نیز که سَنَّتًا منسوب خود موسی (ع) است، نشانه‌هایی از چند مؤلفی بودن دارد که مربوط به زمان‌های مختلف است. (باربور، ایان، خرمشاهی، ۱۳۶۲: ۱۳۰)

پاره‌ای از اندیشمندان مسیحی نیز چنان فلسفه ارسطو و از جمله کیهان‌شناسی او را با الهیات مسیحی درآمیختند که هرگونه انتقادی به کیهان‌شناسی ارسطو، در واقع مخالفت با دین تلقی می‌شود. (همان: ۶۳)

البته چنین تعارضاتی را نباید به حساب تمام کتاب‌های آسمانی از جمله قرآن کریم گذاشت و چنین نتیجه گرفت که قرآن با علم ناسازگار است.

قرآن کریم به صورتی زیبا و لطیف با اشاره به حرکت زمین، آن را به گاهواره تشبیه می‌کند، از این رو که زمین نیز چون گاهواره در حرکت است. دانشمندان علوم نجوم مانند

اصول ارزشی نظیر خداشناسی، معادشناسی، شناخت فضائل است و سخن افلاطون درباره تذکری بودن علوم در این باره صحیح است. دسته دوم درباره دانش‌هایی چون علوم تجربی، ریاضی و... است که محصول کاوش‌های بشری و مهمان روح آدمی بود و اثبات صحت آن رأی افلاطون در مورد این علوم، دشوار است. (جوادی‌آملی، ۱۳۷۹: ۱۴/ ۱۵۵-۱۵۳)

علوم بشری ملهم از قرآن کریم

قرآن کریم از حوادثی نام می‌برد:

استاد مطهری می‌فرماید: در سراسر قرآن کریم، آیات بسیاری است که طبیعت، یعنی زمین، آسمان، ستارگان، خورشید، ماه، باران، جریان باد، حرکت کشتی‌ها در دریاها، گیاهان، جانداران و بالاخره هر امر محسوسی را که بشر در اطراف خود می‌بیند، به عنوان واقعیت‌هایی که درباره آن‌ها دقیقاً باید اندیشید و تفکر و نتیجه‌گیری کرد، یاد کرده است؛ «بگو به مردم: به آنچه در آسمان‌ها و زمین است ژرف بنگرید» (یونس / ۱۰۱)

افزون بر این در نگاه قرآنی، جهان، واقعیتی از اویی و به سوی اویی دارد؛ یعنی یک واقعیت متغیر و متحرک و دائم در حال خلق شدن است، جهان یک واقعیت هدایت یافته در چارچوب نظام متقن سبب و مسببی است و قوانین تغییرناپذیر دارد، زمین و آسمان به حق و عدل برپاست. (مطهری، ۱۳۸۲: ۲ / ۷۰)

۱. زوجیت در قرآن

قرآن کریم در آیاتی به زوجیت هر شیء اشاره می‌کند و می‌فرماید: «وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ» (رعد / ۳) «او کسی است که زمین را گسترده و در آن کوه‌ها و نهرهایی قرار داد و از تمام میوه‌ها در آن دو جفت آفرید»

و ده‌ها رشته دیگر از علوم بشری و زیرمجموعه آنها که هیچ یک در نهاد انسان ذخیره نشد، و درباره آنها آگاهی قبلی وجود نداشته است، بلکه بشر به تدریج، آنها را تحصیل کرده است و در پایان عمر نیز ممکن است آنها را از دست بدهد.

قرآن کریم درباره سابقه این علوم می‌فرماید: «وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِّنْ بَطُونٍ أُمَّهَاتِكُمْ لَّا تَعْلَمُونَ شَيْئًا» (نحل / ۷۸) یعنی خداوند شما را از شکم مادران، خارج کرد، در حالی که به هیچ چیز آگاهی نداشتید. کلمه «شئاً» (که در اصطلاح ادبی، نکره در سیاق نفی است و افاده عموم می‌کند) دلالت دارد که آدمی به هنگام زاده شدن، هیچ شیئی از این علوم عادی و بشری را نمی‌دانست و همه را از چشم و گوش و عقل فرا گرفت: «وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ» (نحل / ۷۸) پس هیچ‌کس همزاد با هیچ علم بشری به دنیا نیامده است.

درباره لاحق و سرانجام این علوم بشری نیز قرآن کریم می‌فرماید: «وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ إِلَى أَرْضِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَّا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا» (نحل / ۷۰) یعنی برخی از انسان‌ها که به فرتوتی و کهن‌سالی می‌رسند، هر آنچه را که خوانده و دانسته‌اند از یاد می‌برند. این‌جا نیز کلمه «شئاً» نکره در سیاق نفی است و دلالت دارد که ذره‌ای از آنچه در طول عمر کسب کرده‌اند، در حافظه علمی برخی از آنان باقی نمی‌ماند. بسیاری عالم‌ان کارآمد که سال‌ها بر کرسی تحقیق و تدریس تکیه زدند، اما پس از صرف عمری طولانی در راه تعلیم و تدوین، همه اصطلاحات علمی را از یاد بردند. ایشان نتیجه‌گیری می‌کنند دو دسته آیات در زمینه علم و جهل انسان وجود دارد، یک دسته آیاتی که می‌گوید بشر به همراه سرمایه‌های علمی آفریده شده است و یک دسته آیات، بشر را در حال آفریده شدن جاهل می‌داند که به تدریج در طول عمر خود از جهل به سوی علم، حرکت می‌کند. مضمون دسته اول ناظر به علوم و معارف الهی و

یک از آنها در مداری در حرکتند» آیه مذکور، اشاره به حرکت فلکها دارد که در آسمان شناورند، منظور از حرکت خورشید، حرکت دورانی به دور خویش و یا حرکتی است که همراه منظومه شمسی دارد. گفته شده تمامی فلکها در حرکتی شناورند که علم امروز به برخی از آنها رسیده است، ولی قرآن در هزار و چهارصد سال پیش بر آن اشاره نموده است.

حرکت شهابها به سوی زمین و کنترل آن توسط نیرویی در برابر زمین و گازهای اطراف زمین و دیگر کرات، از شگفتی‌هایی هست که امروزه دانشمندان بر برخی از آنان آگاه شده‌اند.

کرسی مورسین می‌گوید: «اگر هوای محیط زمین اندکی از آنچه هست رقیق تر می‌بود اجرام سماوی و شهاب‌هایی که هر روز به مقدار چند میلیون عدد به آن اصابت می‌کنند و در همان فضای خارج منفجر می‌شود، دائماً به سطح زمین می‌رسیدند و هر گوشه آن را مورد اصابت قرار می‌دادند. (کرسی، سعیدی، ۱۳۵۴)

۳. عمل لقاح بادها

خداوند کریم می‌فرماید: «وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ» (حجر/ ۲۲) «ما بادها را برای تلقیح فرستادیم» آیه شریفه اشاره دارد که برخی از درختان و... برای بارور شدن نیاز به عمل لقاح، بادها دارند. از این روی بادها بارورکننده‌اند. آیه شریفه، می‌تواند اشاره به تلقیح گیاهان به وسیله بادها و گردافشانی باشد. زیرا بادها نقش مهمی در انتقال گرده‌های نطفه نر و بارور ساختن گیاهان دارد، همچنان که آیه شریفه می‌تواند اشاره به عمل لقاح ابرها توسط بادها باشد که موجب نزول باران است. زیرا در ادامه آیه از نزول باران سخن گفته شده است، اینکه کشاورزان در نخلستان‌ها از گرد نخل نر می‌گیرند و به نخل‌های ماده می‌پاشند که بارور شوند می‌تواند، ملهم از همین آیه شریفه باشد.

خداوند متعال در آیات مختلف اشاره به زوجیت برای تمامی اشیاء می‌نماید و بیان می‌دارد که در زندگی انسان، حیوانات، نباتات، جامدات و ... زوجیت وجود دارد و هرکدام دارای نر و ماده هستند که از طریق عمل لقاح، بارور می‌شوند. اگر دانشمند معروف سوئدی، در قرن ۱۸ میلادی، موفق به کشف مسأله زوجیت در گیاهان می‌شود و بیان می‌دارد که جهان گیاهان، همچون حیوانات از طریق آمیزش نطفه نر و ماده بارور می‌شوند، قرآن در چهارده قرن قبل، آن را بیان داشته است. (مکارم‌شیرازی، ۱۳۷۷: ۱۰/ ۱۱۵)

زوجیت در همه اشیاء وجود دارد و از جمله در عالم اتم‌ها، امروزه روشن شده است که اتم از اجزاء مختلفی تشکیل شده، اجزائی که دارای بار الکتریسیته منفی هستند و الکترون نامیده می‌شوند و اجزائی که دارای بار الکتریسیته مثبت هستند و پروتون نامیده می‌شوند، ممکن است مقصود از زوجیت دو جنس متقابل باشد، مانند شب و روز، آسمان و زمین، دریا و خشکی، نور و ظلمت و... چنانچه در روایتی از امام رضا(ع) آمده است که:

«خداوند اشیاء جهان را متضاد آفرید تا روشن شود، برای او ضدی نیست و آنها را با هم قرین ساخته تا معلوم شود قرینی برای او نیست، نور را ضد ظلمت و خشکی را ضد تری، و خشونت را ضد نرمش، و سرما را ضد گرما قرار داده در عین حال اشیاء متضاد را جمع کرده و موجودات نزدیک به هم را از هم جدا نموده تا این جدایی، دلیل بر جدا کننده، و آن پیوستگی دلیل بر پیونددهنده باشد و این است معنای «و من کل شیء خلقنا زوجین» (حویزی، ۱۳۸۳ ق: ۵/ ۱۳۰)

۲. حرکت فلکها

خداوند حکیم می‌فرماید: «وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ» (انبیاء/ ۳۳) «او کسی است که شب و روز و خورشید و ماه را آفرید که هر

۴. گهواره بودن زمین

خداوند متعال می‌فرماید: «الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا» (طه/۵۳) «همان خداوندی که زمین را برای شما محل آسایش قرار داد و راههایی در آن ایجاد کرد.»

خداوند زمین را تشبیه می‌کند به هم‌چون گهواره که مکانی است آماده برای نشستن و خوابیدن، در آیه شریفه، زمین را مهد آرامش و آسایش قرار داده است و حرکت‌های وضعی و انتقالی آن بسیار آرام است و به واسطه کرویت زمین و قانون جاذبه آن، و همچنین قشر عظیم هوایی که اطراف آن را گرفته است می‌تواند محل آسایش و راحتی و مکان امنی برای زندگی باشد (سیدرضا مؤدب، ۱۳۷۹: ۱۹۸). نظریه حرکت زمین، نظریه‌ای است که قرآن کریم به آن اشاره کرده است، با ظرافت اگرچه امروزه بشر به آن رسیده و آن را به عنوان یک نظریه علمی مطرح کرده است.

۵. آب مایه حیات

خداوند متعال می‌فرماید: «وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ» (انبیاء/۳۰) پیامبر اکرم فرمود: «كُلُّ شَيْءٍ خُلِقَ مِنَ الْمَاءِ» «هر چیزی از آب آفریده شده است» (محمدباقر مجلسی، ۱۴۰۳ ق: ۵۴/۲۸۰، ش ۱۷۰). طبق آیه شریفه و فرموده پیامبر اکرم (ص)، همه موجودات منشأ هستی خود را از آب گرفته‌اند، مرحوم صدوق از جابر بن جعفی - که از بزرگان تابعین به شمار می‌رود - از امام باقر (ع) پرسش‌هایی دارد، از جمله در رابطه با آغاز آفرینش جهان می‌پرسد، امام در جواب می‌فرماید: «نخستین آفریده‌ای که خداوند خلق کرد، چیزی است که تمامی اشیاء از آن است و آن آب است» (محمد بن علی بن الحسین صدوق، ۱۳۴۶: ۶۷، ش ۲۰)

مرحوم کلینی، در روضه کافی روایتی از امام باقر (ع) آورده که در جواب مرد شامی فرمود: «نخست آن چیزی را

آفرید که همه چیزها از آن است، و آن چیز آب است در نتیجه خداوند نَسَب هر چیزی را به آب رساند ولی برای آب نسبی که بدان منسوب شود قرار نداد. (محمدبن یعقوب کلینی، ۹۴/۸، ش ۶۷)

آیه شریفه: «هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ» «او است که آسمان‌ها و زمین را در شش هنگام آفرید و عرش [تدبیر] او [پیش از آن] بر آب بود» دلالت دارد که پیش از پیدایش جهان هستی، از آسمان‌ها گرفته تا زمین، آب پدید آمده است، زیرا در تعبیر «و كان عرشه على الماء» واژه «عرش» کنایه از عرش تدبیر و منظور علم خدای متعال است به همه مصالح و شایستگی‌ها و بایستگی‌های هستی، در برهه‌ای که جز آب چیزی نبوده است در نتیجه آب کنایه از آن است که خدای تعالی بود و هیچ چیز با او نبود و خداوند پیش از آفرینش جهان ابتدا آب، سپس همه مخلوقات را از آب آفرید. (محمدهادی معرفت، ۱۳۸۰: ۲۴۹) نظریه دانشمندان که عنوان می‌کنند دو سوم کره زمین را آب فرا گرفته است می‌تواند برگرفته از آیات قرآنی باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

از مجموع آنچه تحقیق شد به این نتیجه می‌رسیم علوم بشری از منظر قرآن کریم یکی از مباحث مهم و درخور توجه می‌باشد که بشریت در طول قرون مختلف و سالیان متمادی از برکت قرآن کریم به خیلی از علوم دست یافته است، به خصوص دانشمندان مسلمان اگرچه قرآن کریم کتاب هدایت بشر است، اما در لابه‌لای آیات آن، اشارتی به مسائل علمی هرچند گذرا دارد. همین انگیزه شده برای دانشمندان جهت بهره‌برداری از آیاتی که به گونه‌ای مسائل دقیق علمی در آنها مطرح شده است. از جمله حرکت زمین، باروری درختان به وسیله بادهای، کیفیت خلقت انسان و تطورات آن، دو بعدی بودن انسان که تشکیل شده از

جسم و روح و علوم مختلف پزشکی، و روان‌پزشکی و روان‌شناسی که هر کدام به نوبه خود با جسم و جان آدمی سروکار دارند. خیلی از علوم بشری امروزه الهام گرفته از علوم قرآنی است از جمله طبیعت، یعنی زمین، آسمان، ستارگان، خورشید، ماه، باران، جریان باد، حرکت کشتی‌ها در دریاها، گیاهان، جانداران، هر امر محسوسی که بشر در اطراف خود می‌بیند. از صنایع مختلف در قرآن نام برده شد. از افلاک و کهکشان‌ها، زوجیت اشیاء، آب که مایه حیات و زندگی و منشأ پیدایش همه چیز است. به موازات پیشرفت علوم نیاز به قرآن بیشتر می‌شود. ابعاد تازه‌تری از اعجاز علمی قرآن آشکار می‌شود، و نیاز بشر نسبت به مطالعه دقیق‌تر آیات قرآن کریم جهت کشف مطالب علمی بیشتر می‌شود و سر‌تازگی و پویایی قرآن کریم، همین است که از طرف خداوند حکیم نازل شده و حکمت‌های علمی آن با مرور زمان شکوفاتر شده و غبار گذشت زمان بر چهره تابناکش نمی‌نشیند.

منابع

قرآن کریم

باربور، ایان (بی‌تا). علم و دین. ترجمه بهاء‌الدین خرمشاهی. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
 جوادی‌آملی، عبدالله (۱۳۷۹). صورت و سیرت انسان در قرآن. ج ۱۴. قم: مرکز نشر اسراء.
 حویزی، عبدالعلی بن جمعه (بی‌تا). تفسیر نورالثقلین.

قم: چاپ علمیه.

خلجی، محمدتقی (۱۳۸۰). صحیفه کامله سجادیه. قم: انتشارات میثم تمار، چاپ دوم.

کرسی، مورسین (۱۳۵۴). راز آفرینش انسان. ترجمه محمد سعیدی. تهران: سازمان کتاب‌های جیبی.

کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۸۸). کافی. بیروت: دارالکتب الاسلامیه.

مؤدب، محمدرضا (۱۳۷۹). اعجاز قرآن. قم: چاپ احسن الحدیث.

متقی هندی، علی بن حسام‌الدین (۱۴۰۹ ق). کنز العمال. ج ۱۰. بیروت: مؤسسه الرساله.

مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳). بحارالانوار. بیروت: مؤسسه الوفاء.

شریفرضی، محمد بن حسین (۱۳۷۴). نهج‌البلاغه. ترجمه سیدجعفر شهیدی. تهران: انتشارات علمی فرهنگی.

محمد بن علی بن الحسین (۱۳۴۶). توحید صدوق. بیروت: دارالمعرفه. افست از چاپ تهران.

معرفت، محمد هادی (۱۳۸۰). علوم قرآنی. قم: مؤسسه فرهنگی تمهید.

مطهری، مرتضی (۱۳۸۲). مجموعه آثار. ج ۲. تهران: انتشارات صدرا.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۰). تفسیر نمونه. قم: انتشارات دارالکتب الاسلامیه. چاپ نهم.